

עומקא דפרשה

הכתובת לחברותא או שיעור
קובעי
עיתים

שער הציון

נשות ב"ג וב"ר

תגובות

פנינים

קדושת חלק יאיר

ארץ סיחון ועוג

קדושת עבר הירדן

זמן הזכיה בעבר הירדן

פר' מטות מסעי - בענייני עבר הירדן

בס"ד ערב ש"ק א' מנחם אב תשפ"ה
שנה י"ה

בהא דרצה משה רבנו להיכנס לא"י

קדושת חלק גד ראובן ומנשה
לעומת חלקו של יאיר

גליון
תת"ח

הרב ישראל שטינמן

הרב יואל סבו

הנה יל"ד האם בארץ סיחון ועוג דעבר הירדן היה דין ארץ ישראל או לא. וברש"י עה"ת (דברים ג, כג) אקרא ד'ואתחנן אל ד' בעת ההיא לאמור' כתב 'בעת ההיא, לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג דמיתי שמא הותר הנדר'. ובפרשת דרכים (דרוש שמיני) הביא דיש דפירושו דמשה רבנו היה סבור דארץ סיחון ועוג מכלל ארץ ישראל, ומדכנס לשם שמע מינה דהותר הנדר, אבל באמת אינם בכלל ארץ ישראל, והנדר לא הותר כלל. [ויל"ע לפי"ז אמאי כתב רש"י לאחר שכבש ארץ סיחון ועוג, ולכא' עיקר הענין הוא דנכנס לשם]. ובפרש"ד תמה ע"ז, דפשיטא דעבר הירדן בכלל ארץ ישראל, וכדחזינו בביכורים (פ"א מ"י) דאין מביאים ביכורים מעבר הירדן משום דאינה ארץ זבת חלב ודבש, ובלא האי סברא מביאים משם ביכורים. ותו דאקרא (דברים יח, א) ד'לא יהיה לכהנים וגו' חלק ונחלה עם ישראל', פירש"י מהספרי דלא יהיה להם חלק אף בעבר הירדן [עיי"ש]. ותו דברמב"ן (במדבר לא, כג) פירש דהקב"ה לא הזהיר על גיעולי גוים במלחמת סיחון ועוג, משום דהוה בכלל 'ואכלת את שלל אויבך', ודרשו חז"ל אפילו קדלי דחזירי, וכ"ש גיעולי נכרים. ומאי דקשה דאם עבר הירדן בכלל א"י, היאך נכנס משה רבנו לעבר הירדן. ובחז"ס כתב דעבר הירדן מכלל ארץ ישראל רק לאחר דכבשו את ארץ ישראל, וכשמשו רבנו נכנס לעבר הירדן עדין לא היה קדוש בקדושת ארץ ישראל.

וילה"ע דלפ"ר במשך חכמה משמע דנקט להיפך מדברי החת"ס. דהנה איתא בסוטה (דף יד.) 'דרש רבי שמלאי מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לא"י וכי לאכול מפריה הוא צריך או לשבוע מטובה הוא צריך, אלא כך אמר משה הרבה מצות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בא"י אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי', ולכאורה משמע דלא כדעת הרמב"ן (השגות על ספר המצות עשין ד"ה מצוה רביעית) דס"ל דאיכא מצוה לישוב בא"י, דא"כ צ"ב מ"ט פריך, ומ"ט לא משני דרצה לישוב בתוכה כדי לקיים מצות ישוב א"י, [ולא משמע דבכלל ה'הרבה מצות' נכלל נמי מצות ישוב א"י]. ובמשך חכמה (ר"פ ראה, יא, לא) תריך 'ולק"מ, דלפי זה בני גד ובני ראובן לא יקיימו מצות ישיבת ארץ ישראל ובודאי אינו כן, דקיימו גם בארץ סיחון ועוג מצוה זו וכו', וא"כ מדוע היה משה מבקש לנכנס לארץ, ודאי כל זמן שלא היה כיבוש וחילוק בארץ היו מקיימים בזה ישיבת א"י, וזה פשוט', והיינו דליכא למימר דמשה רצה להכנס לא"י לצורך יום מצות ישוב א"י, דהא כבר מקיים האי מצוה בעבר הירדן, [וקצ"ב מ"ט הוסיף דלאחר כיבוש וחילוק בארץ ליכא קיום מצות ישוב א"י בעבר הירדן]. ועולה, דקודם שכבשו את א"י, להחת"ס לא היה קדושה בא"י, ולהמשך חכמה היו מקיימים מצות ישוב א"י, וצ"ע בזה.

והנה בשיטמ"ק בערכין (דף ב: בשם הרא"ש) כתב 'צריך להשתדל לקיים כל המצות, וכי משה רבינו היה תאב לאכול מפירות הארץ, אלא כדי לקיים מצות התלויות בארץ, וכ"ש מצות ציצית שהיא שקולה כנגד כל המצות', [ומשמע דלא ענשינן ליה אלא רק 'צריך להשתדל', ואולי מייירי בדברים דאין דרך לעשותם וכמש"כ התוס' שם (ד"ה הכל חייבין)]. ודברי השיטמ"ק צ"ב דמאי כ"ש מצות ציצית שהיא שקולה כנגד כל המצות, והא מצות ישוב א"י נמי שקולה כנגד כל המצות, ובאמת ברא"ש במו"ק (פ"ג סימן פ') כתב [כעין מאי דמייית השיטמ"ק מיניה] וז"ל 'וכל שכן מצות ציצית שהיא לזכירת כל המצות שצריך אדם להיות זהיר בה כל שעה', והיינו דמעליותא דציצית משום דהיא לזכירת כל המצות, ולא משום דשקולה כנגד כל המצות. ויל"ד ליישב דברי השיטמ"ק, דאין כוונתו דמשה רבנו רצה לקיים מצות ישוב ארץ ישראל, אלא דרצה לקיים שאר מצות התלויות בארץ דאינם שקולים כנגד כל המצות, וכמשנ"ת מהמשך חכמה.

כתיב בפר' מטות (לב, לט). - וילכו בני מכיר בן מנשה גלעד וילכדו: ויתן משה את הגלעד למכיר בן מנשה וישב בה: ויאיר בן מנשה הלך וילכד את חותתה ויקרא אתהן חוות יאיר: ונבח הלך וילכד את קנת ואת בנתיה ויקרא לה נבח בשמו.

ובפר' דברים (ג, יב-יד). - וחצי הר הגלעד ועריו נתתי לראובני ולגדי. ויתר הגלעד נתתי לחצי שבט המנשה וגו'. יאיר בן מנשה לקח את כל חבל ארגב וגו' ויקרא אתם על שמו חוות יאיר עד היום הזה.

ויש להתבונן בשינוי הלשון מבני גד וראובן וחצי שבט המנשה מהלשון שהובא לגבי יאיר בן מנשה דלגבי ראובן גד וחצי המנשה הובא שהם שכבשו את הגלעד ושאר ממלכת סיחון ועוג וכמ"ש וילכו בני מכיר וגו' וילכדוהו וגו' אלא שאחר שכבשו נתנם להם משה רבינו וכמ"ש ויתן משה את הגלעד למכיר בן מנשה וגו', וכן לגבי שבט ראובן גם הוזכר בלשון זה בס' דברים (ג' יב, יג, יד, טו), ואילו לגבי יאיר בן מנשה הובא בלשון אחר שלקח לעצמו וקראם בשמו עד היום הזה ולא מובא שמשו הנחילים להם.

והנראה בזה ע"פ מה שפי' הרמב"ן שיאיר בן מנשה היה משבט יהודה ורק מבית אמו נתייחס לשבט מנשה וכמ"ש שם (לב, מ.מא.) וז"ל: ויאיר בן מנשה האיש הזה יתיחס אל משפחת אמו בעבור שלקח אחוזתו עמהם, כי בדברי הימים (א ב כא, כב), מפורש שהוא בן חצרון בן פרץ בן יהודה ואמו בת מכיר בן מנשה, דכתיב ואחר בא חצרון אל בת מכיר אבי גלעד והוא לקחה והוא בן ששים שנה ותלד לו את שגוב ושגוב הוליד את יאיר ויהי לו עשרים ושלש ערים בארץ הגלעד וכו'. עכ"ל.

והנה בפ' מסעי (במדבר לד, יז) משמע שכל השבטים קבלו חלקם רק ע"י הנחלה וכדא' שם אלה שמות האנשים אשר ינחלו לכם את הארץ אלעזר הכהן ויהושע בן נון ונשיא אחד וגו'. ובני גד וראובן וחצי המנשה הנחילים משה רבינו את חלקם באר"י ושאר השבטים הנחילים יהושע פנחס ואלעזר.

ומעתה מובן בס"ד דעל אף שכבש מכיר את הגלעד בעצמו מ"מ נטלו משה רבינו ממנו והנחילו כחלק השבט וחלקם של בני גד וראובן. אבל יאיר בן מנשה שהיה משבט יהודה וכמובא ברמב"ן לעיל ע"פ דברי הימים וכבש מעצמו את חבל הארגב וכן נבח שכבש את קנת ובנותיה לא כבשו חלק השבט שהרי יהודה לא קיבל חלק בעבה"י אלא רק באר"י, וע"כ לא היה חלקם כחלק השבטים שנחלו חלקם ע"י הנחלה אלא כיחיד שכבש לעצמו וע"כ לא נטל מהם משה רבינו את המקומות שכבשו כדי להנחילים להם כחלק השבט.

ומובן גם ההדגשה שהדגישו הכתוב שיאיר הוא זה שקרא את חוותיהם על שמו וכן גם על נבח שהוא קרא לקנת נבח בשמו, דכל זה היה שרצו להדגיש שהמקומות שכבשו אינם שייכים לחלק השבט אלא שלהם הם.

והנפק"מ ע"פ מש"כ בזה הרמב"ם תרומות פ"א ה"א וז"ל: התרומות והמעשרות אינן נוהגין מן התורה אלא בארץ ישראל, בין בפני הבית בין שלא בפני הבית, ונביאים התקינו שיהו נוהגות אפילו בארץ שנער מפני שהיא סמוכה לא"י ורוב ישראל הולכין ושכין שם, והחכמים הראשונים התקינו שיהיו נוהגות אף בארץ מצרים ובארץ עמון ומואב מפני שהם סביבות לא"י. (ובדרך אמונה ביאר הגר"ח קצ"ל) דהכוונה על עמון ומואב הרחוקים ולא על מה שהנחיל משה רבינו לבני גד וראובן.

ובה"ב כ' ארץ ישראל האמורה בכל מקום היא בארצות שכיבשו מלך ישראל או נביא מדעת רוב ישראל וזהו הנקרא כיבוש רבים, אבל יחיד מישראל או משפחה או שבט שהלכו וכבשו לעצמן מקום אפילו מן הארץ שניתנה לאברהם אינו נקרא א"י כדי שיהיה בו כל המצות, ומפני זה חלק יהושע ובית דינו כל א"י לשבטים אף על פי שלא נכבשה כדי שלא יהיה כיבוש יחיד כשיעלה כל שבט ושבט ויכבוש חלקו.

המשך בעמ' 4

חילוק עבר הירדן משאר א"י

הרב נפתלי דודון

א. משה רבינו הוכיח את בני גד וראובן: 'וְלָמָּה תִּנְיָאוּן אֶת לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵעֵבֶר אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם' (במדבר זב,2). וביאר האור החיים: "שעל כל פנים יש הפרש בין הארץ אשר הם באים שמה [=ארץ ישראל] - מארץ אשר הם רוצים [=עבר הירדן], כי הארץ - נתן להם ה', מה שאין כן ארץ סיחון ועוג - אינה בכלל ארץ שנתן ה' לאברהם, וכדתנאי (ספרי ח"ב רצט): 'לתת לך - פרט לעבר הירדן שנטלת מעצמך'. גם מצינו שאמרו רז"ל (במדבר רבה זח,2) 'ארץ כנען מקודשת מעבר הירדן - ארץ כנען כשרה לבית שכינה ואין עבר הירדן כשר לבית שכינה'. וכן אמר הכתוב (יהושע כביט) 'וְאַף אִם טִמְּאָה אֶרֶץ אֲחֻזְתְּכֶם', הא למדת שיש הפרש בין ארץ סיחון ועוג לארץ ישראל.. וצ"ב בשורש הענין שארץ ישראל ניתנה לישראל מידי ה' - והיינו שארץ ישראל יש בה קדושה בסיסית גם ללא כיבוש, ועבר הירדן לא נתקדשה אלא לאחר שכבשוה ישראל. עוד זאת נדרש לבאר, שהנה המפרשים נתחבטו בביאור הכתוב הנ"ל 'אם טִמְּאָה אֶרֶץ אֲחֻזְתְּכֶם', דמיון 'אם' - מה האמת, האם היא קדושה או טמאה? ופירשו שבאמת היא קדושה, אלא שאם בעיניכם טמאה ארץ אחוזתכם' (מצודת דוד). ועדיין צ"ב.

עבר הירדן סביב א"י - וְנִגְזַר לוֹ סָבִיב

ג. וי"ל ד'הנה ידוע מחכמי האמת, כי ארבע מְסָכִים יש לשכינה. והם האמורים במראת יחזקאל (א.ד.): (א) רוח סְעִירָה, (ב) עֵנָן דָּוִל, (ג) וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת, (ד) וְנִגְזַר לוֹ סָבִיב. והנוגה [=כשהוא מתקון] מתוך מעין הפנימיות' (מהר"ם אלשיך שמות יט,טז).

ביאור הדברים: שלשת הקליפות הראשונות - הן רע גמור, ואין להם תיקון אלא להשליכן החוצה. והקליפה הרביעית 'נוגה' - לפעמים מתחברת עם השלוש ונעשית רע, ומסייעתם לגזול נשמות מהשכינה. ולפעמים מתקרבת אל השכינה, ונעשית 'שומר' לשכינה מפני הג' קליפות קשות. ולא רק ששומרת מכאן ולהבא, אלא גם מה שהג' קליפות חטפו לשעבר - 'נוגה' לוקחת מהם ומחזירה לשכינה. ואז מתקיים 'וְנִגְזַר לוֹ סָבִיב' (חבקוק ג,ד) - ש'נוגה' מאירה מעין אור השכינה (רמח"ל 'אדיר במרום' קצ"ז; רמז"ו 'עת לחננה' א,321; 642,ג).

ד. ואומר הגר"א ('חומש הגר"א' במדבר לב,ג) שבמקביל לזה: ארץ ישראל - היא מקום השראת השכינה, עבר הירדן - הוא מקום השראת קליפת נוגה שנהפכת מטומאה לקדושה מעין השכינה. וכן עבר הירדן הוא חו"ל שנתקן להיות חלק מארץ ישראל. חו"ל - מקום השראת ג' קליפות קשות.

ה. ובזה ביאר הגר"א משי"א (ברכות ח): 'לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום, ואפילו עטרות ודיבן' - שאין בו תרגום, שצריך לקרותו שלשה פעמים בעברי' (רש"י). והקשו תוס': "אמאי נקט עטרות ודיבן שיש לו מכל מקום תרגום ירושלמי. היה לו לומר ראובן ושמעון או פסוקא אחרינא שאין בו תרגום כלל".

אמנם הגר"א ביאר באופן אחר: דהנה טעם התקנה ד'שנים מקרא ואחד תרגום' - הוא מושג ש'תרגום' מושרש בקליפת נוגה, וביאיתעוררות דלתתא - שקוראים התרגום כדי לשמש להבנת התורה, 'איתער לעילא' - ש'נוגה' משמשת לשכינה ונתקנת. וממילא דווקא ב'עטרות ודיבן' שהם שמות ערי עבר הירדן שהם ב'נוגה', הו"א שכבר ה'שנים מקרא' הם בבחינת 'תרגום-נוגה', ואי"צ עוד לפעם שלישיית דתרגום כדי לתקן הנוגה. קמ"ל.

ו. יסוד זה מבואר ג"כ בארז"ל: דהנה איתא (בבא מציעא כא-כב): "הגבב... וכן גזל... וכן ירדן שנטל מזה ונתן לזה - מה שנטל נטל, ומה שנתן נתן". וביאר הרמב"ן (שם) מהירושלמי (חלה ד,ד): "שפעמים שנמשך הירדן לצד ארץ ישראל - ונמצא נוטל מא"י ונותן לחו"ל. ופעמים שהוא נמשך לצד ארץ העמים - ונמצא שהוא נוטל מארץ העמים ונותן לארץ ישראל. מה שנטל נטל ומה שנתן נתן - דכתיב 'וְהִירְדָּן וְגִבְלָהּ' (דברים גז,2) - שהגבול תלוי בירדן". וביאר הארז"ל "שעור מאמרי רשב"י ויקהל רגב, ב: "כי הירדן הוא סוד קליפת הנוגה". - שלפעמים 'נוגה' גוזלת את אר"י-השכינה, ולפעמים משיבה את הגזילה ומרחבת גבול הקדושה.

קדושת עבר הירדן - תלוי בהכנעתה לשכינה

ז. ומעתה תתיישב השאלה שפתחנו בה: ששאר ארץ ישראל יש בה קדושה בסיסית גם ללא כיבוש - כמו שהשכינה קדושה מצד עצמה ללא שום מעשה. ועבר הירדן - שהיא 'נוגה' - בתחילה היתה טמאה כחו"ל, ורק לאחר שישאר בני השכינה הכניעו את סיחון ועוג ומלכי 'עבר הירדן' שהם ב'נוגה' - שזה עורר למעלה שהשכינה הכניעה את 'נוגה' - או אז 'נוגה' ו'עבר הירדן' נתקדשו מעין השכינה וא"י (עפ"י הגר"א חבר - 'ליקוטי הגר"א' עם 'באר יצחק' דף מג,ב).

ומעתה יתיישב ג"כ למה כתוב 'אִם טִמְּאָה אֶרֶץ אֲחֻזְתְּכֶם'. שהרי ב'נוגה' יש כל הזמן שינויים לטוב ולרע - לפי מעשי התחתונים. וכמשי"א (איוב לז,יב) 'והוא מְסַבֵּף מִתְהַפֵּף בְּתַחבּוּלָתוֹ לִפְעֻלָּם', והיינו שקליפת נוגה מתהפכת כל הזמן מטוב לרע ומרע לטוב - לפי פעלם של בני אדם (זוהר וירא קט,ב). וזהו שאמרו להם ישראל לבני גד וראובן: 'אם אתם יודעים שמעשיכם אינם כהוגן, וממילא מעשיכם השפיעו על 'נוגה' - ובעקבותיה על 'עבר הירדן' - שתהפוך פניה לצד הטומאה, ועי"ז טִמְּאָה אֶרֶץ אֲחֻזְתְּכֶם, א"כ יעברו לכם אֶל אֶרֶץ אֲחֻזַּת ה' אֲשֶׁר שָׁכַן שָׁם מִשְׁכַּן ה' וְהֶאֱחָזוּ בְּתוֹכָהּ'.

זמן הזכייה בירושת עבר הירדן

הרב חננאל בן דוד

א. בגדר התנאי שהיה עם בני גד ובני ראובן, הנה בתוס' קידושין מ"ט הובא דעת רשב"ם דבתנאי שבממון א"צ תנאי כפול, והקשו תוס' דהא כל תנאי בני גד ובני ראובן היה על דבר שבממון, ומצאתי בספר 'לקט שיחות מוסר' להגאון רבי אייזיק שר צ"ל פרשת מטות כתב בתוך מאמרו שם לבאר דעת רשב"ם באופן מחודש, שלא היה התנאי על ענין ממון, שכבר חילק להם משה מכאן ואילך את הארץ, ורק לענין קדושת עבר הירדן שהיה תלוי בקדושת א"י (וכמו שמצינו שלא קלטו ערי מקלט שבעבר הירדן עד שקלטו אלו שבארץ ישראל), ע"ז היה התנאי שיהיה בקדושת א"י רק אם יעברו הם חלוצים וכו', ואם לא יעברו לא תהיה קדושה שם וממילא לא ינחלוה, אבל עיקר התנאי לא היה על דבר שבממון.

ב. ובאמת יל"ע בחידוש זה, דהנה בקידושין דף ס"א איתא דתנאי ב"ג היה על הממון האם ירשו עם ישראל או ירשו בארצם, ואולי הפשט דהתנאי הוא על קדושת עבר הירדן, וממילא תלוי בזה אם יירשוהו או לא, דלא יתכן שלא יירשו אם היא א"י, וכן אם אינה א"י אי אפשר שיירשו, ונמצא דאכן התנאי לא היה על דבר שבממון. אבל אם לא יקיימוהו נמצא שבטלה זכיתם בארץ הגלעד, דלא זכו אלא ע"ד קדושת הארץ.

אבל יש לעיין עוד, דאיתא שם בגמ' שהיה סלקא דעתך דאי לא כתב רחמנא 'ונאחזו בתוכם בארץ כנען', הו"א שלא יטלו כלל אפילו בא"י, ולכאורה אם התנאי הוא על קדושת א"י, מהו הה"ל לומר שלא יירשו כלל, דזה אינו תלוי בקדושת הארץ, ואלא ע"כ דהתנאי על זכותם במה שתחלק א"י, וע"ז היה ס"ד שאף יפסידו חלקם בא"י, ונמצא א"כ מבואר דהתנאי היה על הממון וכקו' התוס' בקידושין.

ג. והנה נחלקו רש"י ותוס' בגמ' קידושין שם, מה היה הס"ד דלא ינחלו בארץ כנען, דרש"י פירש דהיינו אם לא יסייעו כלל לכיבוש לא ינחלו בא"י, לא ינחלו כלל אף בא"י, ותוס' נוקטים שזה פשיטא שאם ישבו בבתיהם ולא יסייעו לכיבוש שלא ינחלו בא"י, ואינו רק הו"א אלא כך הוא לפי האמת,

והתוס' ביארו שהס"ד היתה באופן שיסייעו בכיבוש אבל לא יעברו חלוצים לפני העם, והו"א שלא יזכו בארץ כנען, קמ"ל קרא 'ונאחזו בתוכם בארץ כנען', והקשו ע"ז תוס' דהיכי ס"ד שלא ינחלו בארץ כנען, אחר שנלחמו כמו כולם, ותירצו שהיינו אומרים שסילקו עצמם מזכותם בא"י במה שביקשו בארץ גלעד, קמ"ל קרא שלא הפסידו חלקם.

ולפי"ד התוס' יש לישב משה"ק למעלה, דיתכן לקיים ד' הרשב"ם שהתנאי לא היה על הממון שהוא כבר ניתן להם במדבר, ורק על קדושת א"י שבה, ומה שהיה ס"ד שלא יירשו כלל בא"י, אינו מטעם 'אי קיום התנאי' אלא מטעם סילוק.

ד. ולגוף קושיית התוס' על הרשב"ם עיין עוד בחידושי הגרש"ר שם וכע"ז בגר"ז נזיר י"א בדעת הראב"ד, שביארו שכל הצד שבממון א"צ תנאי כפול הוא רק במשא ומתן בין שני אנשים שמקנים על דעת מה שהתנו, אבל לא במתנת שמים שאינה מכח האדם, ובה צריך משפטי התנאים, שתהיה החלוקה והתנאי התלויים בדברי משה ע"פ ה' תקפים כשאר תנאים וחלויות דעלמא בתנאי כפול, ומשם ילפינן לכל חלויות שאינם עניני ממון בין איש לרעהו שיהיו ע"פ תנאי בני גד ובני ראובן.

ה. והנה בני גד ובני ראובן אמרו שישארו בא"י עד אחר כיבוש וחלוקה, ומשה רבינו אמר להם שישארו עד אחר הכיבוש, אבל 'היוצא מפיכם תעשו', ופירש רש"י 'והיוצא מפיכם תעשו - לגבוה, שקבלתם עליכם לעבור למלחמה עד כבוש וחלוקה, שמשא לא בקש מהם אלא ונכבשוה ואחר תשובו, והם קבלו עליהם עד התנחל, הרי הוסיפו להתעבך שבע שחלוקה, וכן עשו', והנה משמעות הכתובים היא שעצם התנאי היה על זמן הכיבוש בלבד, ודין 'היוצא מפיכם תעשו' על שנות החלוקה הוא מדין נדר בלבד, ואינו מעכב את התנאי, (ויתכן אולי שהיה מועיל ע"ז שאלה, אם לא שהיה נחשב ע"ד רבים), ובכל פסוקי התנאי שנאמרו לאלעזר ויהושע ולראשי אבות המטות, לא נאמר פרט זה דזמן החלוקה, ויש לבאר מהו הנדון עד מתי ישארו אם עד כיבוש או עד חלוקה.

ויתכן לבאר, דכשקבלו על עצמם להיות עד התנחל איש נחלתו, הם התנו את חלקם שלהם בזמן כיבוש וחלוקה, וסברו דאף חלקם בארץ גלעד לא ינתן עד זמן החלוקה שאז תיעשה החלוקה על חלקם (ויהיה התנאי לכשיתן ולא מעכשיו והוא יתן, עיין קידושין ס'), וא"כ חייבים להיות גם הם בשעת חלוקה, כיון שנעשית חלוקה זו גם כלפי חלקם.

ואמנם התנאי שעשה משה, באמת היה רק על זמן כיבוש, דעצם הנתינה נעשית עכשיו ובתנאי שיעברו חלוצים, וכבר מעתה יזכו בתנאי זה, וכמו שביאר הגר"א שר צ"ל בדעת הרשב"ם דזכות הממון בארץ לא היתה תלויה בתנאי, ורק עצם הקדושת א"י שבה היא נעשית על תנאי, (ובה תלוי גם הזכות ממון), ועכ"פ לא היה צורך להיות שם בשעת חלוקה, דאין החלוקה היא להם אלא לשאר שבטים, ומ"מ צריכים להיות בזמן החלוקה כדי לקיים היוצא מפיכם תעשו, ואילו לא יהיו שם אינו מעכב את התנאי.

שְׁעַר הַלְוִי

קדושת עבר הירדן

כתב התשב"ץ (ח"ג סי' קצח) שבגמ' כתובות (ק) משמע דשלש ארצות שהן יהודה ועבר הירדן וגליל כללו דין ארץ ישראל להם, והביא עוד ראיות שעבר הירדן דינה כדין יהודה וגליל לענין ביעור ולענין העלאה והוצאה ולכל חובת קרקע. ועיש"ע בס"ר.

והברכ"י (או"ח סי' תפט) הביא שנחלקו אם עבר הירדן היא חו"ל או א"י, שמהר"י אדרי כתב דמשה רבינו היה סבור שארץ סיחון ועוג היה מכלל ארץ ישראל, אבל קושטא דמילתא שאינה מכלל ארץ ישראל. והפרשת דרכים פליג עליה בפשיטות, שהם בכלל ארץ ישראל. וכ' עוד שנחלקו בזה שני המאורות מהר"ר גדליה קורדובירו ומהריט"ץ שהר"ג סבר דעבר הירדן הוא מכלל ארץ ישראל. אך המהריט"ץ (בשו"ת סי' רטז) העלה דעבר הירדן נקרא חוצה לארץ.

וכ' המקדש דוד (תרומות סי' י) שנראה דעבר הירדן אינה ארץ ישראל ממש, וראייתו מהתוספתא (מנחות פ"ה ה"כ) שכשעברו ישראל את הירדן נתחייבו בחלה ובערלה ובחדש כו' כשכבשו וחלקו נתחייבו במעשרות ע"ש. ובחלה ובערלה ובחדש נתחייבו קודם שכבשו את כל ארץ ישראל, רק תכף כשעברו את הירדן דחשיב אז ביאה לארץ ישראל, וחזינו שקודם שעברו את הירדן לא נתחייבו בכל זה, אף שהיו בעבר הירדן. וכ"מ בתו"כ (קדושים) דא"י שם לגבי ערלה, כי תבאו יכול משבאו לעבר הירדן ת"ל אל הארץ, הארץ המיוחדת. הרי שעבר הירדן אינו מכלל ארץ ישראל דגבול ארץ ישראל ממזרח הוא הירדן כדכתיב בקרא.

אך החזו"א (שביעית סי' ג כה) נקט שעבר בירדן הוא כא"י לכל דבר, והוכיח מהגמ' בערכין (לב): שכאשר גלו שבט ראובן וגד בטל דין יובל מפני שאין כל יושביה עליה. הרי שעבר הירדן נקרא ארץ ישראל לענין כל יושביה עליה.

כיבוש עולי בבל בעבר הירדן

נחלקו הראשונים אם עולי בבל כבשו את עבר הירדן. שדעת הרמב"ם (הל' שמיטה ויובל פ"ד ה"ח) ששביעית נוהגת בעבה"י מדרבנן, ומוכח דס"ל שלא נכבש ע"י עולי בבל, וכ"כ התשב"ץ (ח"ג סי' קצח) בדעת הרמב"ם.

והראב"ד בהשגות שם כ' להדיא שבעבר הירדן לא החזיקו עולי בבל. וכך מבואר ברש"י יבמות (טז. ד"ה עמון) שם שכיבש משה מסיחון ונתקדשו בקדושת א"י ועכשיו בבית שני בטלה קדושתה.

ועי' בכס"מ שם דאין אנו יודעים אם כבשו עולי בבל קצת ארצות מעבר הירדן ומסוריא, שהרי היו בבית שני מלכים תקיפים כמו שמצינו בינאי המלך שכבש ששים עיר כדאיתא בקידושין (סו.). וע"ע בקה"י שביעית סי' ה ומעדני ארץ תרומות פ"א ה"ג ב.

אכן דעת התוס' (ביבמות שם וב"ב נו.) שבעבר הירדן נוהג דין שביעית וכבשוה עולי בבל. וכן מסיק התשב"ץ (שם).

ועי' בפ"י הר"ש במס' ידים (פ"ד מ"ג) שאפילו אם עמון ומואב לא כבשוה עולי בבל על כרחין שביעית נוהג בה כדתנן בפסחים (נב.) ג' ארצות לביעור יהודה ועבר הירדן והגליל ועבר הירדן היא ארץ סיחון ועוג.

שְׁעַר הַלְוִי

מצוות התלויות בארץ

התשב"ץ (שם) הכריח שמצוות התלויות בארץ נוהגות גם בעבר הירדן. וכ' שגם לגבי עומר וביכורים ושתי הלחם בודאי עבר הירדן בכלל א"י היא כדמוכח בפ"ק דכלים (מ"ו) דמני עשר קדושות, והראשונה שא"י מקודשת מכל הארצות לענין עומר וביכורים ושתי הלחם, ולא חילקו בין עבה"י לא"י.

וכתב החזו"א (שביעית סי' ג כה) שהארץ שבעבר הירדן דינה כא"י וחייבת בתרו"מ מהתורה.

ואמנם פליגי תנאי במשנה ביכורים (פ"א מ"י) שלת"ק מביאים ביכורים מזיתי שמן מעבר הירדן, ורבי יוסי הגלילי אומר אין מביאין בכורים מעבר הירדן שאינה ארץ זבת חלב ודבש. אך הל' כת"ק וכמו שם החינוך במצות ביכורים (צא), שנוהגת בפירות ארץ ישראל וסוריא ועבר הירדן.

הברכ"י יוסף (או"ח סי' תפט) חקר אם אפשר להביא מנחת העומר מעבר לירדן, ותלה זאת בפלוג' הפוס' אם עבר הירדן בכלל ארץ ישראל. (עי' לעיל).

ובכלל חמדה (ואתחנן טז.) נסתפק אם חייב בראייה מי שיש לו קרקע בעבר הירדן.

לגבי מצות ישיבת א"י, עי' משך חכמה (פר' ראה) דגם בעבר הירדן קיימו מצות ישיבת ארץ ישראל בעבר הירדן, דלא יתכן שבני גד וב"ר לא קיימו את ישוב א"י, אלא גם שם היה בכלל "והורשתם את הארץ וישבתם בה" שהורישו שם את האמורי וגירשוהו וישבו בעריהם.

גבול הירדן

בפר' מסעי (לד, ייב) "והתאזיתם לכם לגבול קדמה מחצר עינן שפמה. וירד הגבול משפם הרבלה מקדם לעין וירד הגבול ומחה על כתף ים כנרת קדמה. וירד הגבול הירדנה והיו תוצאתיו ים המלח".

ואי' בירוש' (חלה פ"ד ה"ד) שהירדן הוא הגבול לעולם ומ"ש ירדן שנטל מזה ונתן לזה הוא גם לענין א"י שדין המקום משתנה.

ונחלקו שם בירוש' על הירדן עצמו מא"י או מחו"ל או גבול בפנ"ע. וכן בגמ' בכורות (נה.) נחלקו ריב"ב ורשב"י אם הירדן עצמו נחשב כא"י.

ועי' ש"ג בגמ' בכורות דתנאי ירדן יוצא ממערת פמיס ומהלך בימה של סיבכי ובימה של טבריא ובימה של סדום והולך ונופל לים הגדול, ואין ירדן אלא מבית יריחו ולמטה א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן למה נקרא שמו ירדן שיוירד מן. ובילקו"ש (איוב תתקכו) א"י אמר ר' יהודה אמר רב ירדן יוצא ממערב פמיס ומקלח בימה של טבריא ובימה של סיבכי ובימה של סדום ובימה של חילת ונופל לים הגדול.

הנפק"מ לדינא בגבולות שבפר' מסעי, כתב רש"י בפס' (לדב.) "זאת הארץ אשר תפל לכם בנחלה", דנפק"מ למצוות התלויות בארץ. והק' בחי' הגרי"ז (סט'), דא"כ מדוע גבול מזרח הוא הירדן, והרי בעבר הירדן ג"כ נהגו כל מצוות התלויות בארץ דקדושה כארץ ישראל. ות"י דנפק"מ לביכורים עי"ש.

והמשך חכמה פי' כך ברש"י דהוא לגבי מצוות שאינן נוהגות בעבה"י כביכורים, והוסיף דעפ"י פשוטו נאמרו הגבולות כהמשך לתנאי ב"ג וב"ר שצריכים להמתין לכיבוש ונחלת גבולות אלו.

נְשׁוֹת ב"ג וּב"ר בְּעֵרֵי הַגִּלְעָד

הרב טוביה גולדשמידט

חששו על חייהם, ולכן הנשים לא הסכימו עד שלא שמעו אישור מפורש משה רבינו שאין בזה פגם ובאמת בעליהם מכוונים לטובה ולא לקנטר על א"י [ואולי היו משאירים את הטף עם עבדיהם ושפחותיהם שישמרו עליהם בינתיים], ולכן אחרי שמשה השיב להם 'ועבר לכם כל חלוץ' וגו' אז הם ראו שמשה גם מסכים לזה ואין כאן שום חשש שמעשה המרגלים יחזור על עצמו שוב לכן גם הנשים הסכימו, ולכן מיד בהמשך אמרו ב"ג וב"ר 'טפנו נשינו מקננו וכל בהמתנו יהיו שם בערי הגלעד' וגו'. אבל משה מצידו הגם שאישר להם כיון שעוד לא שמע מהם שגם הנשים יישארו בנחלת ב"ג וב"ר הרי כשאמר להם "בנו לכם ערים לטפכם וגדרת לצנאכם והיצא מפיהם תעשו" לא על אותו הדרך שהם דיברו איתו, ורק אחרי שהם הזכירו את הנשים משה הזכיר גם על זה הנשים יישארו בנחלת ב"ג וב"ר וכדא' בפרשת דברים.

והנה הא דהנשים לא חטאו במרגלים דייק זאת רש"י בפרשת פנחס מהא דכתיב "ובאלה לא היה איש", משמע דווקא איש. ונראה לפי"ז דגם בפרשה דידן מדויק היטב הפסוקים, שבתוכחה של משה רבינו לבני גד ובני ראובן מוזכר כמה פעמים הלשון "אנשים", כה עשו "אבותיכם", אם יראו "האנשים", והנה קמתם תחת "אבותיכם", תרבות "אנשים" חטאים, וי"ל שבדווקא משה רבינו נקט לשון זה דדוקא האנשים היו בחטא זה ולא הנשים, גם אז בזמן המרגלים, וגם כעת בבקשתם להישאר בעבר הירדן.

שמעתי מאחי הר"ר שמחה שליט"א תמיהה נפלאה בדקדוק לשון הפסוקים בפרשה של בני גד ובני ראובן, דהנה בפס' טז אמרו ב"ג וב"ר "גדרת צאן נבנה למקננו פה וערים לטפנו", ולא הזכירו את הנשים, וכיו"ב בפס' יז "וישב טפנו בערי הממצר", ולא הזכירו שגם הנשים יישארו בארץ. וכן בהמשך כשמשה רבינו ענה להם (פס' כד) "בנו לכם ערים לטפכם וגדרת לצנאכם והיצא מפיהם תעשו" לא הזכירו הנשים שישארו בנחלת ב"ג וב"ר, ובפשוטו נראה שגם הם יעלו למלחמה.

ויש לדקדק שלאחמ"כ כשענו ב"ג וב"ר שוב למשה (פס' כו) "טפנו נשינו מקננו וכל בהמתנו יהיו שם בערי הגלעד" אז הזכירו את הנשים שגם יישארו בנחלת ב"ג וב"ר ולא יעלו למלחמה. וכן בפרשת דברים (ג יט) "רק נשיכם וטפכם ומקנכם ידעתי כי מקנה רב לכם ישבו בעריכם אשר נתתי לכם" שוב מוזכרים גם הנשים, [וכיו"ב בספר יהושע כשבאו ישראל להכנס לא"י]. וצ"ב מה נשתנה שרק לאחר דברי משה ב"ג וב"ר אמרו שהנשים יישארו בנחלתם.

ונראה להציע, דהנה אי' ברש"י (פנחס, כו, סד, וכ"א בתנחומא פנחס ז') שעל הנשים לא נגזרה גזרת המרגלים לפי שהן היו מחבבות את הארץ. דהיינו שהנשים לא השתתפו בחטא המרגלים. וא"כ גם כאן הם פחדו שהטעות חוזרת על עצמה שוב וכמו שמשה הוכיח את ב"ג וב"ר, ולכן נשות ב"ג וב"ר מצידם כן רצו להכנס לא"י אפי' שבעליהם והטף יהיו בחלק ב"ג וב"ר, כיון שהם

לגליון פר' פנחס - מלאכת יו"ט

במש"כ הרב ש. אליהו גרסטל שהרמב"ם והחינוך נקטו שישנו עשה ביו"ט מפני שזה נכלל עם הלאו, הנה עפ"י יתיישב קושיית המנחת חינוך (שם) בטעם שהחינוך לא נקט שישנו עשה לנשים גם בשבת, דשם ל"ש טעמיה דהכא. ומש"כ ששאר אמוראים לא תירצו דשריפת נותר ביו"ט אסור משום שנקטו שאין עשה ביו"ט, יעויין בתוס' שבת כד: (ד"ה לא) דדן דרבא שם [בעל התירוצ' השלישין] סובר שיש עשה, ומש"כ שאמוראים אלו נקטו שהעשה נאמר רק בסוכות ואילו בסוגיא בפסחים מיירי לענין שריפת נותר דקרבן פסח, יל"ע דבשבת דף כ"ד מבואר כך לגבי כל נותר ביו"ט, אלא דלפום ריהטא היה אפשר לפרש באופ"א דס"ל להנך אמוראי שהבערה ללאו יצאת ומה"ט אינה מוגדרת מלאכה אלא זהו איסור בפנ"ע, והעשה הינו לשובת ממלאכה וזה אינו מלאכה, וכיו"ב מציינו בדברי הראשונים ביבמות דף ו' שבמחמר ליכא עשה משום שא"י מלאכה, אלא שגם זה צ"ע, שהרי כיו"ב מבואר בשבת דף קל"ג לגבי מילה שלא בזמנה ביו"ט ושם קאי לגבי מלאכת חובל, וכן צ"ב הפירוש דכת"ר גם מגמ"ז.

בענין מש"כ הרב אהרן הכהן פרידמן דנ"מ בכך שנשים פטורות מהעשה ביו"ט אז במקום פיקוח נפש יש להן לעשות את המלאכה, יעויין בשו"ע סי' שכ"ח סעי' י"ב שפיקוח נפש יש לעשות ע"י אנשים ולא ע"י נשים וקטנים ואפילו לא ע"י נכרים מכיון שאנשים ישראלים גדולים ורזיזים יותר, אלא דאכתי נ"מ לדעת הרמ"א שם שכשאינן צריך להזדוץ ניתן לעשות ע"י גויים וא"כ ה"נ לשיטתו עדיף שיש כה"ג, אלא שכתב המ"ב (שם) בשם הט"ז שגם כה"ג יש להקדים ישראלים וא"כ ה"ה שיש להקדים לנשים. ומש"כ עפ"י האבודרהם שפטורות מעשה ביו"ט משום שעשה שהוא בשב ואל תעשה נשים חייבות, יש לציין שנחלקו בדבר הפנ"ו והצל"ח בביצה דף ל', ועוד טעם י"ל שפטורות בעשה דיו"ט עפ"י האבודרהם שמכיון שהם בלא"ה מזהירות בלאו א"כ לא יגרע כלל בשיעבוד לבעליהן במה שהם גם מזהירות בעשה.

ובענין מש"כ הרב אהרן חיים הופנר לדון דל"ש במומר שום חיסרון במצוות שהופקע מהן מפני שתמיד יכול לעשות תשובה ולקיים את המצוה, וכן מומר שאסור לאכול בקרבן פסח מוטל עליו לעשות תשובה ולאכול, יעויין בתוס' בפסחים קכ. (ד"ה כל) וביבמות עא. (ד"ה בו) שכתבו שמה שנתמעט מומר מקרבן פסח לא מיירי שנעשה מומר באכילה מכיון שוודאי מחוייב לעשות תשובה ולאכול, אלא מיירי שהיה מומר בשעת שחיטה שאז בשעת אכילה כבר לא יועיל לו תשובה, ומש"כ לגבי ערל בקרבן פסח שחייב למול ולאכול, גם בזה משכח"ל האיסור כשהיה ערל בשעת שחיטה, ועוד דמשכח"ל כשאנוס למול דלדעת רוב הראשונים גם מי שערל מחמת אונס נחשב ערל ודלא כמו ר"ת שנסתפק בדבר, עיין בזה ברש"י ביבמות ע. ובתוס' שם (ד"ה הערל) ובשאר ראשונים שם.

הרב חיים יצחק ויזל

לגליון פר' בלק - תפילת שחרית

הרב יעקב שיק כתב דמי שזמנו דחוק ואינו יכול לומר גם איזהו מקומן וגם מזמור שיר, שיאמר איזהו מקומן וברייאת דר' ישמעאל משום דזו תקנת הגאונים. אמנם יש לדחות דאיזהו מקומן יכול לומר גם אחרי התפילה, אבל מזמור שיר צריך לומר דוקא קודם פסוקי דזמרה דהוא תחילת פסוקי דזמרה. וכן שמעתי מהגאון רבי יהודה אריה דינר שליט"א. והוסיף דאכן לכתחילה ראוי לומר איזהו מקומן קודם התפילה כפי הסדר שתקנו.

הרב דוד ברנשטיין

פננים מליכא דעימקא

יותן את הארץ הזאת לעבדך

עטרות ודיבון ויעזר וגמרה... הוצרך הכתוב לרמז האצילות בשמות הערים האלה שהם חלק סיחון ועוג ללמדנו שהיו עובדים ע"ז בקצוץ נטיעות, כדור הפלגה שאמרו "ונעשה לנו שם", והם היו תולדותיו של קין, וכנה הכח שהחטיא לאדם בקיצוץ נטיעות, ולכן בני גד ובני ראובן כאשר ידעו זה הסבו שמות הערים לשמות אחרים, ורצו להתישב בהם ולעבוד שם הקב"ה וליחד אותו תחת הקצוץ שהיו הם מקצצין, וז"ש: "אם מצאנו חן בעיניך יותן את הארץ הזאת לעבדך לאחוזת", כלומר כיון שתכלית הכונה בבאי הארץ היא העבודה והיחוד, גם כבאן נוכל לייחד את השם.

רבינו בחיי (מטות לב, ג)

וירד הגבול הירדנה

וכן ירדן שנטל וכו'. פירש בירושלמי לענין קדושת הארץ שהירדן היה מפסיק בין ארץ ישראל לארץ העמים ואחד מן הגבולות הוא הירדן כדכתיב "הירדן וגבול" ומשום הכי קאמר הכא שאלו נטל הירדן מארץ העמים והרחיב גבול הארץ הרי מה שנתן והרחיב לארץ ישראל בקדושת הארץ, ואם נמשך אצל הארץ ונתן לארץ העמים על חוץ לארץ יחשב, שהכתוב תלה גבול הארץ בירדן כדכתיב הירדן וגבול.

שיטה מקובצת עפ"י הרשב"א והרא"ש (ב"מ כב.)

וכן ירדן שנטל מזה ונתן לזה וכו'. פירש רבינו האר"י צ"ל לפי הפשט נראה שכל הנהרות כן, ואין האמת כן אלא ירדן בלבד בסוד קליפת נוגה מהקדושה ולפעמים קליפה נוטלת מזה ונותנת לזה כי לפעמים חוזרת לקדושה.

החיד"א, פתח עיניים (ב"מ כב.)

נושאי הגליונות
הבאים אי"ה

דברים - זכות קדימה ותור
ואתחנן - הרהור כדיבור
ראה - בשר שנתעלם מן העין

ד"ת [עד 700 מילים]
יתקבלו בצירוף שם מלא
בדוא"ל: a740700@gmail.com
באותו שבוע, עד יום שלישי בלילה

« המשך מעמ' 1:

קדושת חלק גד ראובן ומנשה
לעומת חלקו של יאיר

ומוכח מדבריו כהנ"ל שמשה רבינו שהנחיל את ארץ סיחון ועוג ויהושע שהנחיל את שאר אר"י היה זה כדי ליתן להם קדושת אר"י. וע"פ זה גם צ"ל דחוות יאיר ונבח אינם בכלל קדושת אר"י.

ועוד דע"פ המובא בתוס' גיטין ח. ד"ה כיבוש יחיד (הביאו הרמב"ם שם ה"ג) שהביא מהספרי עקב דמשמע מדבריו דכיבוש יחיד הוא בכ"מ שלא היתה עדיין כל א"י כבושה כדאמר התם סמוך לפלוטורא שלך לא הורשת פירוש יבואי שהיה סמוך לירושלים ואתה הולך וכובש ארם נהרים וארם צובה, אבל אחר שנכבשה כל א"י דריש התם מדכתיב (דברים יא) כל מקום אשר תדרוך כף רגלם וגו' שכל מה שהיו כובשים מחו"ל היה קדוש ואפילו יחיד. וא"כ וודאי שמקומות אלו שכבשו יאיר בן מנשה ונבח שנכבשו לפני א"י היו ככיבוש יחיד ולא היתה קדושתם כקדושת חלקם של בני גד וראובן וחצי המנשה.

ובתוס' ע"ז כא. ד"ה כיבוש הביא כן להדיא מהר"ר יצחק מהרפוט וז"ל: דכל מה שכבש יחיד כגון יאיר בן מנשה אינו א"י. עכ"ל. (יעו"ש שהק').

עוד יש בזה נפק"מ ע"פ המובא בירושלמי ביכורים פ"א ה"ח על המשנה שם דרבי יוסי הגלילי פליג את"ק וסבר דאין מביאין בכורים מעבר לירדן שאינה ארץ זבת חלב ודבש, ושם הביא בירושלמי טעם אחר ע"פ הפ' מן האדמה אשר נתת לי לא שנטלתי לי מעצמי. ושם אי' מה ביניהן אמר רבי אבין חצי שבט מנשה ביניהן, מאן דאמר אשר נתת לי ולא שנטלתי לי מעצמי חצי שבט מנשה לא נטלו מעצמן. (ובפני משה שם ביאר שהכוונה שהם לא באו מתחילה לבקש שם חלק כבני גד וראובן). מאן דאמר ארץ זבת חלב ודבש אפילו כן אינה ארץ זבת חלב ודבש. והנה כל המחלוקת היא רק לגבי חבל בני מנשה (ממכיר) אבל וודאי שחלקו של יאיר ונבח אינו בכלל המחלוקת דת"ק וריה"ג לפי ב' הטעמים ולכו"ע אינם מביאים בכורים מחלקם זה שכבשו דגם אי"ז זבת חלב ודבש וגם שנטלו מעצמם.

מחפש חברותא?

השאר הודעה ברורה בטל':

072-23456-13

או בכתובת: t0722345613@gmail.com

לקבלת הגליון

בדוא"ל בקביעות, בכל ערש"ק
יש לשלוח בקשה לכתובת:

a740700@gmail.com

תרומות
לעומקא דפרשה

בנדרים פלוס - עומקא דפרשה

או בנדרים פון 03-76-30-585 שלוחה 74